VIOLETA UNGUREANU

Institutul de Filologie
(Chişinău)

FACTORI DETERMINANȚI ÎN STABILIREA REFERINȚEI

Abstract. In linguistics there are numerous studies on the reference. This concept was gradually founded once there started discussions about the connection between language, thought and reality, real objects, and referents. There appeared a field of study that investigates logical – philosophical problems concerning the meaning, denomination and such categories as existence and identity. Thus, reference is understood as a verbal act by which a certain sign of the language (reference phrase) refers to extra-linguistic reality, to an identified real-world object (referent), and issues such as speech acts, referential and non-referential use of nominal groups, reporting of nominal phrases to factual objects etc. were placed in the spotlight of linguistics. An important aspect in the study of reference refers to those three basic factors that determine it: syntactic, logical-semantic and pragmatic ones. The first factor, the syntactic one, establishes referential or non-referential use of name in an utterance, the second factor, the logical-semantic one, refers to the types of reporting nominal phrases to objects. The third factor, the pragmatic one, was given a greater role in determining the reference. It specifically refers to the distinction of reference type out of the bulk of speakers' knowledge. In interpretation of reference these factors have an important role for they lie behind referentiality and are of prime importance in determining the type of reference.

Keywords: speech acts, referential, non-referential, nominal phrase, factor, syntactic, logical-semantic, pragmatic.

Fără a fi conceptualizat într-un mod unanim acceptat, termenul *referință* ocupa un loc important în studiile de lingvistică. Conceptul dat s-a fundamentat treptat odată cu discuțiile referitoare la problema legăturii dintre expresiile limbii, gândire şi realitate, obiectele din realitate, referenți. Astfel a apărut un domeniu de cercetare a problemelor logico-filozofice, legate de sens, denotare şi de categorii ca *existență* şi *identitate.* Lucrările de filozofie a limbajului îşi propun discutarea unor aspecte fundamentale în cercetarea referinței. În lingvistică există numeroase studii consacrate problemelor referinței. Cele mai reprezentative nume din țară şi de peste hotare care examinează chestiuni fundamentale, idei şi noțiuni de bază referitoare la natura limbajului şi problema referinței sunt: M. Focauld, N. Arutiunova, Elena Paduceva, Ştefan Oltean, Mihaela Munteanu etc. Astfel, referința este înțeleasă ca un act verbal prin care un anumit semn al limbii (expresie referențială) trimite la realitatea extralingvistică, la un obiect identificat din lumea reală (referentul), iar probleme precum *actele de vorbire, folosire referențială şi nonreferențială a grupurilor nominale, raportare a expresiilor nominale la obiectele din realitate* etc. s-au situat

BDD-A6774 © 2013 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:20 UTC)

în centrul atenţiei lingviştilor. Un aspect important în studierea problemelor referinţei ţine de cei trei factori de bază ce o determină: *sintactic, logico-semantic, pragmatic*. [1, p. 83]

Primul factor, cel sintactic, stabileşte utilizarea referenţială sau nereferenţială a numelui în enunţ. Astfel, în [2, p. 83] se menţionează că există două categorii de unităţi ale limbii care suscită interes în ceea ce priveşte referenţialitatea în contextul enunţului. E vorba de grupul nominal, în primul rând, şi, în al doilea rând, de grupul predicativ, în particular propoziţia în întregime. S-a constatat că în poziţia actanţilor *subiect şi complement* numele are ocurenţe referenţiale, iar în poziţia predicatului numele se folosesc nonreferenţial, indicând doar însuşirile obiectului din realitate şi nu obiectul însuşi: *Petru este scriitor.* În această ordine de idei, cercetătoarea E. Paduceva [idem p. 83], vorbind despre referinţa grupurilor nominale, evidenţiază un grup nominal cu sens concret, adică nume care desemnează obiecte. În poziţia actantului *subiect* grupul nominal se utilizează referenţial, deoarece desemnează un obiect extralingvistic unic sau individualizat, animat sau inanimat ca în exemplul: *Petru este scriitor* sau *Medicul a venit către seară,* sau nonreferenţial, dacă nu se are în vedere un obiect individualizat: *Trebuie sa găsim un medic.* În enunţul: *Ion este medic,* cuvântul medic în general nu se raportează la vreun obiect, ci indică proprietatea lui Ion, cuvântul *medic* aici ţine de predicat. Din acest punct de vedere, se evidenţiază ocurenţele grupului nominal în propoziţie, care pot fi a) *substantivale*, e vorba de acele ocurenţe în care grupul nominal se raportează la obiecte extralingvistice şi care pot fi concret referenţiale şi nonreferenţiale ca în exemplele de mai sus şi b) *predicative*, în care grupul nominal nu se raportează nici la un obiect din realitate. Există şi ocurenţe *autonome*, în care grupul nominal are un referent care se defineşte pe sine, ca *prinţesă* în enunţul: *Soţul ei o numea prinţesă.* Aceste aspecte au fost cercetate şi de Ştefan Oltean. Lingvistul menţionează, pe bună dreptate, că „Dacă în multe cazuri noţiunea de referenţialitate nu pune probleme, limba naturală conţinând o multitudine de veritabile expresii referenţiale (nume proprii, descripţii definite etc.), există totuşi nu puţini termeni în cazul cărora relaţia referenţială nu este evidentă sau este pur şi simplu absentă. Reamintim, în acest sens, *grupurile nominale nonreferenţiale,* din propoziţii precum «Un student fumează», «Niciun student nu fumează» sau «Fiecare student fumează», în care nu există o referinţă clară pentru «un student», «niciun student», «fiecare student» (ar fi greşit să considerăm că ultima expresie, spre exemplu, denotă clasa de studenţi, cum s-ar putea crede). Expresiile nonreferenţiale, cum am mai precizat, au însă un rol semantic, combinându-se cu o proprietate pentru a descrie o situaţie în care fumează un student, nu fumează niciun student sau fumează fiecare student” [3, p. 30]. Astfel, structura logică a propoziţiei, referinţa expresiilor nominale din aceasta şi situaţia de comunicare se află într-o permanentă interacţiune şi dependenţă.

Al doilea factor, cel *logico-semantic*, se referă la următoarele tipuri de raportare a expresiilor nominale la obiectele din realitate: referirea la un membru al unei sau altei clase de obiecte *Uite un tei.,* la o anumita parte a clasei *Toţi teii sunt arbori.*, la o subclasă caracterizată *Unii arbori sunt tei.*, la clasa întreagă *Toţi arborii au nevoie de oxigen.*, la oricare reprezentant al clasei *Arborii sunt înalţi.*, la un membru potenţial al clasei *Iată teiul lui Eminescu.*

BDD-A6774 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:20 UTC)

Factorului al treilea, cel pragmatic, i s-a atribuit un rol mai mare în procesul de stabilire a referinței. Acest factor vizează distincția tipului de referință pornind de la fondul comun de cunoştințe al vorbitorilor. E. Paduceva [2, p. 3], în această ordine de idei menționează că referința se realizează de către vorbitor în actele de vorbire. Poate fi vorba de un obiect cunoscut numai emițătorului (referința introductivă: *Am un prieten*), despre un obiect cunoscut şi emițătorului şi receptorului (referința de identificare: *Acest copil nu ascultă de nimeni*), despre un obiect necunoscut vorbitorilor (referința nehotărâtă: *Petru s-a căsătorit cu o oarecare studentă*). Factorul pragmatic acționează preponderent în sfera referinței concrete, care raportează expresia nominală la obiecte fixe, la indivizi şi la situația de comunicare. Referința este interpretată ca una din manifestările intenției, iar actul de referință este prezentat ca relație dintre intenția vorbitorului şi cunoaşterea acestei intenții de către receptor. Din acest punct de vedere, referința se interpretează ca exprimare a intenției. Tendința de includere a factorului pragmatic în teoria referinței, si-a găsit reflectare în lucrările unor lingvişti precum P. Strawson, L. Linsky, J. Searle [4, p. 14] care au văzut o legătură directă între actul de referință şi vorbitor. Luând în considerare factorul pragmatic, trecerea de la categoriile limbii la cele ale vorbirii, ei împart noțiunile limbii în doua tipuri, unul dintre care se determina cu referire la vorbitor şi altul – la ascultător, iar în determinarea categoriilor cu referire la vorbitor se include noțiunea de intenție comunicativă. P. Strawson atrage atenția asupra faptului că informația despre existența unui anume individ şi unicitatea lui nu constituie parte a informației comunicative importante, dacă aceste date nu sunt corecte şi numele nu se referă la un obiect anume. Din punctul lui de vedere, propozițiile, a căror temă nu are denotat, sunt lipsite de adevăr, iar expunerea ce conține astfel de expresii, falsă. L. Linsky consideră că referința se înfăptuieşte de cei ce utilizează limba şi nu de expresiile la care recurge vorbitorul pentru a indica obiectul. Astfel, referința este interpretată ca una din manifestările intenției. La J. Searle actul de referință este prezentat ca relație dintre intenția vorbitorului şi cunoaşterea acestei intenții de către receptor. Lingvistul include în mecanismul referinței informația contextuală şi cunoştințele interlocutorului, ce completează semantica expresiei referențiale până la identificarea obiectului. Raportarea referinței la vorbitor a avut rezultate pozitive. Astfel, în propoziții introductive de tipul **Am eu o prietenă**, exprimarea referinței nu coincide cu funcția ei: funcția oglindeşte situația vorbitorului, care are în vedere un obiect concret, iar forma corespunde situației receptorului, care nu ştie despre existența acestui obiect.

Situațiile de comunicare sunt diferite şi fiecare tip de situație poate fi caracterizat după faptul cum sunt coordonate în el mecanismele referinței. Referința identificatoare, de exemplu, domină în acele situații, în care e vorba de un obiect, cunoscut atât vorbitorului, cât şi ascultătorului. În acest caz se dă o importanță mai mare mijloacelor nominative ale limbii – numelor proprii. Dacă aceste mijloace nu sunt prezente, atunci vorbitorul recurge la expresiile nominale cu sens unic ce corespunde fondului de cunoştințe al interlocutorului sau care are tangențe cu acesta. În literatura de specialitate [4, p. 21] sunt indicate câteva trăsături şi relații speciale ce implică un obiect unic şi care-l evidențiază dintr-o clasă de obiecte. Asemenea trăsături şi relații sunt: 1) relații de rudenie (*mama mea*), relații partitive (*Pe dl Ionescu îl doare mâna*), relații de complementaritate

BDD-A6774 © 2013 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:20 UTC)

(*malul Nistrului*), funcţia de unicitate din cadrul unui sistem (*Regina Angliei*), relaţii posesive (*casa familiei Petreanu*), relaţii de loc (*casa de la colţul străzii*), un rol în anume eveniment (*cumpărătorul casei*), relaţii de creativitate (*autorul romanului ... este şi inventatorul...*), indicii minimi pentru anume fragmente (*doamna în roşu*). Când referinţa se realizează prin indicarea la referirea obiectului la o clasă, sensul lexemului nominal se conţine în semantica enunţului, de exemplu, *Din pădure a sărit un iepure, Leul e animal de pradă*. În cazul referinţei identificatoare, vorbitorii indică trăsăturile individuale ale obiectului, capabile sa-l evidenţieze din clasă, de exemplu, *tatăl tău, vila mea, proprietara acestei vile.*

În cazul în care vorbitorul doreşte să comunice ceva despre o persoană sau obiect ce nu este cunoscut interlocutorului şi nici nu are puncte de tangenţă cu lumea acestuia, acest obiect nu trebuie identificat, ci inclus în fondul de cunoştinţe al interlocutorului. În cazul acesta vorbitorul nu poate apela nici la descripţii definite, hotărâte, nici la nume propriu. Vorbitorul va începe cu descripţii nedefinite, nehotărâte cu sens taxonomic, adică să indice clasa la care se referă obiectul respectiv. Sensul descripţiei e inclus în semnificaţia expunerii. În cazul acesta, dacă se face o greşeală, propoziţia e considerată falsă. Sensul descripţiilor nehotărâte nu este evident. Absenţa informaţiei taxonomice referitoare la obiect face ca interlocutorul să nu perceapă informaţia. Propoziţia *Este periculos* nu va spune nimic şi nu va preîntâmpina o nenorocire, dacă persoana pe care o avertizăm nu ştie la ce categorie se referă obiectul aducător de pericol. Informaţia taxonomică leagă subiectul de predicat. În procesul comunicării se presupune că interlocutorii au cunoştinţe generale despre clasa la care aparţine obiectul, de aceea expresiile în care unui obiect i se atribuie indiciile clasei nu sunt informative în exemplul: *Lămâile acestea sunt citrice*. Un alt tip de situaţie de comunicare e atunci când e vorba de un eveniment, de ex., (furt, incendiu etc.) în cazul în care persona infractorului nu a fost identificată, nu este cunoscută vorbitorilor, dar este o persoană concretă ce există în realitate. Astfel, nu există o posibilitate mai mare de alegere a descrierii. El poate fi identificat ţinând cont de evenimentul în cauză, astfel îl putem identifica în felul următor (hoţ, criminal, incendiator etc.). O asemenea întrebuinţare K. Donnellan o considera atributivă. [idem. p. 28]

Din cele relatate supra, reiese că în interpretarea problemelor referinţei un rol important le revine factorilor *sintactic, logico-semantic, pragmatic* care stau la baza referenţialităţii şi care sunt de primă importanţă în stabilirea tipului de referinţă.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Большой энциклопедический словарь. *Языкознание*. Главный редактор В. Н. Ярцева, М., 1998, с. 411-412 (2-е издание «Лингвистического энциклопедического словаря» 1990 года).

2. Падучева, Е. В., *Высказывание и его соотнесенность с действительностью*, Москва, Издательство Наука, 1985.

3. Oltean, Ştefan, *Lumile posibile în structurile limbajului*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 2003.

4. Арутюнова, Н. Д., *Новое в зарубежной лингвистике*, Москва, Издательство Радуга, 1982.

BDD-A6774 © 2013 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:54:20 UTC)